

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА СЦЕНСКЕ УМЕТНОСТИ И МУЗИКУ

70

Уредништво

др Живко ПОПОВИЋ, главни и одговорни уредник
(Универзитет у Новом Саду, Академија уметности)
др Александар ВАСИЋ, заменик главног и одговорног уредника
(Музиколошки институт Српске академије наука и уметности, Београд)
др Мирјана ВЕСЕЛИНОВИЋ ХОФМАН
(Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности)
др Зоран ЂЕРИЋ
(Српско народно позориште / Универзитет у Бањој Луци, Академија умјетности)
др Каталин КАИЧ
(Професор емеритус Универзитета у Новом Саду)
др Зоран МАКСИМОВИЋ
(Позоришни музеј Војводине)
др Ивана ПЕРКОВИЋ
(Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности)
др Ира ПРОДАНОВ КРАЈИШНИК
(Универзитет у Новом Саду, Академија уметности)
др Катарина ТОМАШЕВИЋ
(Музиколошки институт Српске академије наука и уметности, Београд)
др Јернеј ВАЈС (Словенија)
(Универзитет у Љубљани, Филозофски факултет)
др Јадвига СОПЧАК (Пољска)
(Универзитет у Лођу, Катедра за славистику)

НОВИ САД
2024

САДРЖАЈ

CONTENTS

СТУДИЈЕ, ЧЛАНЦИ, РАСПРАВЕ STUDIES, ARTICLES, TREATISES

Др МИРЈАНА С. ЗАКИЋ и др САЊА Б. РАНКОВИЋ Процесуалност лазаричког обреда и извођење лазаричких песама у Подримљу . MIRJANA S. ZAKIĆ, PhD, and SANJA B. RANKOVIĆ, PhD Processuality of the lazarice rite and the performance of the Serbian Lazaric songs in Podrimlje	9 20
Др МАРИЈАНА В. ПРПА ФИНК Сценски језик глумице и прве редитељке у Српском народном позоришту Милке Марковић изражен кроз покрет . . . . . MARIJANA V. PRPA FINK, PhD The stage language of the actress and first director at the Serbian National Theater, Milka Marković, expressed through movement	27 36
Др МАРИНА М. МИЛИВОЈЕВИЋ МАЂАРЕВ Српска комедиографкиња Љубинка Бобић . . . . . MARINA M. MILIVOJEVIĆ MAĐAREV, PhD Serbian female comedigrapher Ljubinka Bobić	37 52
Др МИЉАН М. ВОЈНОВИЋ Методологија тимског интерактивног рада у драмским уметностима на при- меру редитељског приступа Желимира Жилника . . . . . MILJAN M. VOJNOVIĆ, PhD The methodology of team interactive work in the dramatic arts on the example of the directorial approach of Želimir Žilnik	53 70
МАРТА Р. ЈАНКОВИЋ Од <i>Ласџе</i> , <i>џроласџе</i> до „треш“ музике ХХИ века – промене у децјем урбаном музичком фолклору Србије од Другог светског рата до данас . . . . . MARTA R. JANKOVIĆ From <i>Laste</i> , <i>prolaste</i> to “thrash” music of the 21 st century – changes in children’s urban musical folklore of Serbia from the Second World War to today	71 99
Др СОФИЈА М. КОШНИЧАР Теодоракис по Бежару – за интермедијалну антологију: <i>Seven Danses Grecques</i> Микиса Теодоракиса у изведби „Балета ХХ век“ и кореографији Мориса Бе- жара . . . . . SOFIJA M. KOŠNIČAR, PhD Theodorakis by Béjart – for the intermedial anthology: <i>Seven Danses Grecques</i> by Mikis Theodorakis performed by “Ballet XX Vek” and choreographed by Maurice Béjart	103 130

Др ГОРАН Т. ГАВРИЋ	
Позориште и филмови у/о космосу: када фикција постане стварност	131
GORAN T. GAVRIĆ, PhD	
Theater and films in/about the cosmos: when fiction becomes reality	147

СЕЋАЊА, ГРАЂА, ПРИЛОЗИ MEMOIRS, MATERIALS, CONTRIBUTIONS

Др ДАВИД Д. ПОКРАЈАЦ, САША Б. СПАСОЈЕВИЋ, НИКОЛА П. ЗЕКИЋ и ИВАНА З. МИТИЋ	
Мијат Мијатовић, певач, адвокат и грађанин у свом времену	149
DAVID D. POKRAJAC, PhD, SAŠA B. SPASOJEVIĆ, NIKOLA P. ZEKIĆ and IVANA Z. MITIĆ	
Towards a biography of Mijat Mijatović, singer and lawyer	171
Др МИРОСЛАВ Б. РАДОЊИЋ	
Креативни искораци у репертоару Новосадског позоришта 2003–2023.	173
MIROSLAV B. RADONJIĆ, PhD	
Creative breakthroughs in the repertoire of the Novi Sad Theater 2003–2023	177

ПРИКАЗИ REVIEWS

Др BORIS SENKER	
Pronicljiv pogled u prošlost (Марина Миливојевић Мађареv, <i>Нови нарајив</i> . Нови Сад: Позоришни музеј Војводине, 2023)	179
Др ЈАСМИНА П. ЈАНКОВИЋ	
<i>Српски композициони за клавир четвороручно</i> . Избор и редакција мр Весна Кр- шић и др Снежана Николајевић. Београд: Факултет музичке уметности, 2022. .	183
Др ИРА Д. ПРОДАНОВ КРАЈИШНИК	
<i>Друи Зборник Свејске тамбурашке асоцијације</i> . Нови Сад: Светска тамбу- рашка асоцијација, 2023.	189
ИМЕНСКИ РЕГИСТАР	191
УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ	197
РЕЦЕНЗЕНТИ	203

МИРЈАНА С. ЗАКИЋ и САЊА Б. РАНКОВИЋ

Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности у Београду*

Оригинални научни рад / Original scientific paper

ПРОЦЕСУАЛНОСТ ЛАЗАРИЧКОГ ОБРЕДА И ИЗВОЂЕЊЕ ЛАЗАРИЧКИХ ПЕСАМА СРБА У ПОДРИМЉУ**

САЖЕТАК: Рад је базиран на теренским истраживањима музичкофолклорног материјала српског становништва у Подримљу (Великој Хочи и Ораховцу, током 2022, 2023. и 2024. године), са фокусом на извођење лазаричког обреда у некадашњим и савременим околностима. Забележена етнографска грађа, заједно са поетским и музичким карактеристикама, сагледава се аналитички и компаративно у ширем дијахроничком луку у односу на писане изворе о овим песмама у истом или непосредном територијалном окружењу, који датирају од краја XIX века. Посебна пажња посвећена је музичко-поетским обележјима лазаричког жанра, као његовим специфичним идентификаторима у одрживости ове праксе у актуелним животним условима.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: лазарички обред, српске лазаричке песме, музичко-поетски жанровски означитељи, Подримље (Косово и Метохија).

Важну геополитичку тачку за историју и културу Срба на Косову и Метохији представља Призренска област која је позиционирана на југозападу Покрајине и подразумева град Призрен са Призренским пољем и два издвојена краја – Подримљем (Подримом), са леве стране Дрима, и Призренским Подгором који се налази под планинским обронцима Коца Балкана и Црнољеве (Радовановић 2008: 378–379). Ради се о пределу чија је српска музичка традиција, упркос етномузиколошким испитивањима која су до сада вршена, још увек недовољно расве-

---

* mira.zakic@gmail.com; sanjaetno@gmail.com

** Овај рад је настао на основу испитивања које је спроведено у оквиру пројекта *Истраживање српској музичкој наслеђа косовскометохијској Подримља*, које је финансијски подржало Министарство културе Републике Србије на Конкурсу у области нематеријалног културног наслеђа у 2024. години.

тљена и недовољно позната широј јавности.¹ То се посебно односи на музичкофолклорно наслеђе Подрине и Призренског Подгора из којих се српско становништво готово иселило након НАТО бомбардовања Републике Србије 1999. године, а нарочито после организованог напада од стране албанске већине 17. марта 2004. године. Према подацима који су тренутно доступни, Срби у већем броју настањују искључиво Подриму, то јест сеоско насеље Велику Хочу и неколико улица у градском административном центру територије – Ораховцу, у коме доминира албански живаљ. Имајући у виду физичку угроженост Срба, а самим тим и богатог културног наслеђа које је део народног предања, ауторке овог рада су у више наврата током претходних неколико година бележиле певачку праксу овог подручја и установиле изузетну виталност лазаричког обреда.² Очуваност лазаричких опхода у „живој“ народној пракси становништва Подримља вредан је документ и значајна допуна у упису елемента, који је реферисао искључиво на одрживост „Лазарица у Сиринићкој жупи“ на Националној листи нематеријалног културног наслеђа Републике Србије (2012. године).³ Зато је током 15. априла 2022. непосредно праћено извођење обреда у Великој Хочи, док су октобра 2023. и у 2024. години спроведена опсежна испитивања и прикупљања етнографских и етномузиколошких података заснованих на сведочењима старијих мештанки које су у ранијем периоду учествовале у лазаричким поворкама. На тај начин су у оквиру квалитативног методолошког поступка базираног на посматрању са учествовањем (RELJA 2011: 179–180) добијени подаци вишеструких случаја који су омогућили даљу компарацију и систематизацију (Шевкушић 2008: 239–256).

---

¹ На назначеном простору до сада нису спроведена обухватна истраживања, већ се може говорити о парцијалним испитивањима чији су резултати објављени у оквиру појединих студија и радова, као и у аудио-формату (Васиљевић 1950; Стоиљковић 2016; Јалић Михајловић, Јовановић 2018). Музичку традицију Подримља и Подгора налазимо у записима Миодрага Васиљевића који су настали средином прошлог века (Васиљевић 2003), као и у мастер раду Милене Стоиљковић који је резултат посвећених теренских истраживања спроведених почетком овог века (Стоиљковић 2016).

² Поред лазаричког обреда и песама које се том приликом певају, забележени су и други жанрови од којих поједини живе искључиво у сећању старијег становништва, међу којима су велигданске, додолске, виноградарске, славске, свадбене и љубавне песме. Увидима у начин интерпретације вокалне традиције запажено је да је она базирана на једногласном певању, као и на новијем двогласном извођењу у паралелним терцама код мушкарца.

³ Вид. под бројем 22 на Листи нематеријалног културног наслеђа Републике Србије: <https://nkns.rs/cyr/elementi-nkns?page=2>

Сиринићка жупа и Подримље су једине две области настањене српским становништвом у којима се и даље одржава лазарички обред. Занимљиво је да се лазарички опходи бележе и на подручју Средачке жупе, о чему сведоче етномузиколошке студије (Јалић Михајловић, Јовановић 2018; Ранковић 2018), али су нестали са потпуним исељавањем Срба са овог простора почетком XXI века.

Резултати спровођених истраживања умрежени су са ранијим писаним сведочењима о лазаричком обреду у Подримљу (и његовом најближем територијалном окружењу – Призрену и насељима Подгора), у циљу дијахронијски обухватнијег и компаративног прегледа ове обредне процесуалности и пратећег певаног изражавања.⁴ Међу прве радове који доносе податке о лазарицама у Подримљу спада капитално дело Миодрага Васиљевића публиковано средином прошлог века, у коме је аутор забележио пример лазаричког певања у Великој Хочи (ВАСИЉЕВИЋ 2003: 276). Поред тога, етнографски подаци и текстови песама (без мелодијских примера) налазе се у оквиру различитих студија објављених од краја XIX века до данас (ЈАСТРЕБОВ 1889: 104–105; ЛАЗАРЕВИЋ ГОЛЕМОВИЋ 1957: 557–559; ЗЛАТАНОВИЋ 2004; ЈАСТРЕБОВ 2020: 127–128). Ради се о информацијама које нису увек најдиректније везане за Подримље, али су од изузетне важности јер се односе и на суседни Подгор и Призрен. Међутим, најреферентнији извор је свакако мастер рад студенткиње Катедре за етномузикологију ФМУ у Београду Милене Стоиљковић о српском певачком наслеђу призренско-подримског краја у коме се први пут бележе сви релевантни подаци о обреду на назначеној територији. Њена студија је резултат непосредног увида у очуваност лазаричке праксе коју је проучавала током 2013. и 2014. године кроз посматрање обреда и прикупљање етнографског материјала (СТОИЉКОВИЋ 2016: 16–24, примери бр. 1–6). Ова чињеница била је додатна мотивација да се у истраживањима ауторки рада (иако тек деценију касније) испита актуелна одрживост лазаричког обреда (и евентуалне његове трансформације) у иначе стално променљивој и нестабилној друштвенополитичкој ситуацији Велике Хоче и Ораховца.

Опис обреда на исцртајеном штерену у прошлости и данас

На основу казивања старијих жена из Велике Хоче и Ораховца – некадашњих учесница у лазаричким опходима, може се реконструирати обредна процесуалност у периоду од Другог светског рата до данас.⁵ Овим пролећним поворкама у којим су, како се то каже у Хочи, „играле лазарице“ симболички је обележаван почетак привредне године у српском народном календару.⁶ Опходи сеоских домаћинстава

⁴ О извођењу лазаричких опхода на широј територији Косова и Метохије вид.: Ранковић, Закић 2017.

⁵ О томе су сведочиле: Добрила Витошевић (рођ. Кујунџић 1934. године у Ораховцу), Верка Ђуричић (рођ. Димић 1942. године у Великој Хочи), Божана Петровић (рођ. Манић 1946. године у Великој Хочи), Љиљана Мишић (рођ. Лукић 1962. године у Великој Хочи), Смиља Шавелић (рођ. Ђуричић 1972. године у Великој Хочи), Оливера Радић (рођ. Гарић 1973. године у Великој Хочи; удата у Ораховцу).

⁶ Темпорални, акционални, персонални и поетски лазарички системи одражавају карактер опште плодности, елементе иницијације и брачне иницијативе, хтонске и лунарне

обављани су на Лазареву суботу, осам дана пре Ускрса, од поноћи до раних јутарњих часова, то јест до „саба зоре“ (свитања). У некадашњем прослављању овог празника у Хочи и Ораховцу учествовало је и до десет лазаричких поворки, са непарним бројем девојчица основношколског узраста (углавном од осам до петнаест година).⁷ Вишегодишње укључивање девојчица у лазаричке групе подразумевало је обавезу непарног броја година њиховог узастопног учешћа (три, пет или седам).⁸ Све су биле обучене у свакодневну гардеробу (некада народну ношњу и са опанцима или чизмицама на ногама), док су најважније личности – *лазар* и *лазарица*, посебно означаване одећом и додатном опремом. *Лазар* је девојчица која је растом виша од осталих и која је на себи носила кошуљу, јелек, минтак (уколико је хладно), димије, појас са заде-нутот марамицом, а на глави шешир окићен сезонским цвећем око читавог обода (јоргованом, перуником...). „Он“ је главни у поворци и у руци је носио „маћуг“, „мачуг“ – дрвени штап са дрвеним додатком у облику круга на једном крају (Велика Хоча), односно „буцало“, „бућку“ којом се мути масло (Ораховац). *Лазарица* је била одевена у белу кошуљу и требало је да буде „јетимче“, то јест дете које је сироче и нема оца.⁹ На то указују и речи Нене Мицић из Велике Хоче: „Ја сам рано остала без оца, што је око седам година, и код нас је био тад обичај који оста-не без оца он обично буде лазарица испод оног чаршафа. То је особа која је прекривена велом или белим чаршафом, не види се и обично су то била деца која су рано остала без родитеља“ (транскрипт интер-вјуа са Неном Мицић, 28. 10. 2023. године у Великој Хочи). На врху њене главе од чаршава формирана је „ћуба“ окићена такође сезонским цвећем (најчешће лалом, мушкатлама, јагликом).¹⁰ За разлику од *ла-зара* и других учесница, *лазарица* није учествовала у певању.

митологије, реликте аграрно-магијског рудимента и, по мишљењу неких научника, профи-лаксе од змија (према: ZEČEVIĆ 1973: 65–90; Костић 1982: 38).

⁷ Уп. са: Стоилковић 2016: 17.

⁸ Исто.

⁹ Исто.

¹⁰ О очуваности лазаричких опхода у Призренском округу, у коме су учествовале „најсиромашније српске девојке“ и „удешавању“ њихових главних носилаца сведоче поме-ни Ивана Степановича Јастребова (Иванъ Степановичъ Ястребовъ) из друге половине XIX века, у етнографској студији *Обичаји и ђесме Срба у Турској (Обычаи и ђесни турецкихъ Сербовъ)*, публикованој у Петербургу 1886. године, у допуњеној верзији са текстовима – 1889. и први пут преведеној на српски језик 2020. године): „Обичај се састоји од тога да се на Ла-зареву суботу, рано ујутру, у једној кући окупљају девојке које су претходне вечери наме-риле да буду ‘лазарице’ и ту се дотерују. Једна од њих облачи се у мушко одело, око феса на глави везује мараму или шал, кити се цвећем, а у руке узима буздован који носи на десном рамену. Та девојка представља Лазара. Друга [Лазарица] облачи празничну одећу, али на главу ставља дувак [...], или, нпр. у Хочи прекрива лице белом марамом [...]. Она је такође сва у цвећу. Остале две-три девојке иду иза њих, у обичној одећи, с кошарицама у рукама где слажу дарове који се дају овој лутајућој глумачко-певачкој трупи. Лазар и Лазарица посећују

Сл. 1. Лазарице из Велике Хоче током опхода сеоских домаћинстава 15. 4. 2022. године

Лазаричке песме су учене од жена у оквиру породице (мајке, баке или старије сестре). Девојчице су текстове песама неретко записивале и увежбавале их две недеље пред Лазареву суботу код куће или у црквеним двориштима. Према речима Божане Петровић, то се радило кришом од мушкараца. Уочи опхода лазарице су обедовале посну вечеру (најчешће пасуљ, посну сарму, кувани кукуруз, сутлијаш на води и слично) и спавале у *лазареву* кући, а било је и примера о борављењу у дому неког од других мештана. Наиме, Верка Ђуричић је почетком

куће играјући уз песме“ (ЈАСТРЕБОВ 1889: 104–105; ЈАСТРЕБОВ 2020: 127–128). Ова импозантна студија Јастребова, знаменитог руског дипломате и етнографа, „представља прво обимније и поуздано писано сведочење о спровођењу лазаричког опхода“ и текстовима лазаричких песама на подручју Косова и Метохије (ЗАКИЋ 2018: 12), као и западне Македоније (у Тетову и Дебру).

На континуирану одрживост лазаричког обреда у Призрену и околним селима све до 1999. године указују етнографски подаци етнолога Сање Златановић. У оквиру различитих појавности ових поворки са непарним бројем учесница истичу се „*Лазар* – девојка са придодатим мушким атрибутима (шешир, штап...) и *Лазарица* – девојка у свечаној женској одећи, покривеног лица“, док су „остале учеснице, певачице биле [такође] свечано одевене и украшене“ (ЗЛАТАНОВИЋ 2004: 11). Према сећању старијих саговорница, лазарице су у Призрену „обилазиле искључиво српске куће“, док су у суседним селима „посећивале [и] куће Муслимана, где су биле богато дариване“ (Исто: 15).

Помени о некадашњем извођењу лазаричких опхода у Призренском Подгору базирају се на теренским истраживањима етнолога Јованке Лазаревић Големовић из 1948. године у Сувој Реци и Муштушту. Међу учесницима узраста до 14 година *лазар* је носио мушко одело и „штап“ (бућку за масло) у руци, а *лазарица* окићена такође разноврсним цвећем била је прекривена белим платном (Сува Река), или обучена као невеста са дуваком преко лица (Муштушту) (ЛАЗАРЕВИЋ ГОЛЕМОВИЋ 1957: 557–559).

60-их година прошлог века заједно са својим другарицама лазарицама спавала у дому брачног пара, који је веровао да ће им се њиховим присуством услишити молба о дугожељеном потомству. Уверење да лазарице имају посебну моћ „да се роди“ одражавало се и у настојању жена да их додирну, „како би им све ишло од руке“. Након обредних припрема отпочињао је опход села после поноћи, почев од десне стране куће у којој су се лазарице окупљале. Путем нису певале, а долазак у комшијска домаћинства најављиван је „лазаровим лупањем маћуге/бућке три пута у велика дрвена врата“, после чега су их чланови домова примали у двориште. Након уводне песме домаћица или учеснице одређивале су ток поетско-музичких текстова. Према подацима из Ораховца, *лазар* је започињао први стих а у следећем су му се прикљичивале остале учеснице у једногласном групном извођењу, уз „тупкање у месту“ *лазара* и *лазарице*.

После поздравних жеља за напретком и благостањем домаћинства, исказаних у поетско-музичким садржајима, лазарице су дариване поклонима (брашном, јајима, пешкирима, чарапама...) у корпи („кофинће“ у Хочи), док би неки скупочени дар (новац или дукат) поклањан *лазару*. У ожалошћеним кућама није се певало, али су лазарице такође дариване. Завршетак опхода пропраћен је поделом дарова лазарица у кући *лазара* или у домовима других учесница.

О избегаваном могућем сусрету више лазаричких група како у Хочи тако и у Ораховцу, који је могао да резултира и непријатељским сукобима, сведоче речи Божане Петровић: „Ако чујемо глас да се пева овде, ми би у другу улицу отишле да се не сретнеш“ (транскрипт интервјуа са Божаном Петровић, 28. 10. 2023. године у Великој Хочи).

Сагласно изјавама казивачица, комунистички режим је од Другог светског рата све до 80-их година прошлог века забрањивао извођење лазаричког обреда, док је црква пружала подршку. Љиљана Мицић и Божана Петровић то потврђују говором да су као ученице сваке године добијале батине у школи након одржавања лазаричког опхода. „Сваке године правили смо лазарице, мада било забрањено, али ми смо, опет, упорност. Наши родитељи нису били чланови комуниста, патријархални људи: Ајде, децо, правите. Ја сам правила, али имали смо онда проблеме у школу. Кад би отишли у школу сутрадан, наше муке. Имали смо ученика кога би учитељ или наставник [...] одредио и он ишћ и записивао сви који смо ишли у лазарице. И, сутрадан одма' је том истом ђаку наредио врбов прут [...] Он ти насече пуно, па скупиш прсте и онда овако по прсте те удара. И ја сам зарадила да ми чак нокат повредио и кад сам видела толико крвављење и он мало се као устегео. После на друге ученике мало смирио се, и мало мање батине [су] добиле [...] Знали смо код кога да идемо. Који су били комунисти нисмо ишли, а ова-

ко људи који нису били они су нас прихватили и даровали“ (транскрипт интервјуа са Божаном Петровић, 28. 10. 2023. године у Великој Хочи).

Извођење лазаричког обреда била је велика радост и част за девојчице које су радо прихватане у хочанским и ораховачким домовима. Оне су са нестрпљењем ишчекивале пролеће и време опхода који је за њих био најзначајнији догађај током године. Родитељи су их подстицали да учествују у лазаричком обреду, који је имао свој континуитет и у најтежим историјским и политичким условима. Међутим, након бомбардовања Србије и усложњавања политичке ситуације на Косову и Метохији (нарочито после 1999. године) дошло је до извесних промена у његовом одвијању.

Поетске и музичке карактеристике лазаричких њесама

Редослед поетско-музичких текстова у лазаричком опходу у складу је са хијерархијским поретком чланова домаћинства. Од уводне – „поздравне песме“ при уласку у двориште (пример бр. 1), следе песме намењене домаћину¹¹, домаћици (пример бр. 2), младенцима¹², момку (пример бр. 3), девојци (пример бр. 4), мушком¹³ и женском детету¹⁴, евен-

---

¹¹ „Ој, Лазаре, Лазаре,
кмет ми седи у столу,
а кметица у двору,
шије кмету кошуљу,
замрси се кончица,
искида се иглица,
оста кмету кошуља“ (мелодија као у примеру бр. 4).

¹² „Ој, Лазаре, Лазаре,
два се драга гледаше
на шарено ’гледало,
ко је личан, преличан,
најлична је невеста,
а још личан млад момак“ (мелодија као у примеру бр. 1).

¹³ „Ој, Лазаре, Лазаре,
има мајка јоргован,
нит’ је мајци јоргован,
нит’ је мајци детенце,
повива га, развива,
у свилене пелене,
позлаћене повоје,
и сребрне колевке“ (мелодија као у примеру бр. 4).

¹⁴ „Ој, Лазаре, Лазаре,
има мајка ружицу,
нит’ је мајци ружица,
већ је мајци ћерчица,
повива је, развива,
у свилене пелене,
у сребрне колевке,
позлаћене повоје“ (мелодија као у примеру бр. 4).

туално и другим субјектима¹⁵, до завршне – „поклоничке песме“, којом се уз окретање и наклоне *лазара* и *лазарице* наговештава даривање учесница (пример бр. 5). Текстови исте наменске предодређености интерпретирани од стране свих казивачица у Великој Хочи и Ораховцу забележени су у (готово) идентичном облику, што је резултат утемељености овог жанра на конвенцији представљања одређених објеката (појединачних чланова у оквиру опште идеје плодности). На постојаност ових поетских исказа (са њиховим варијантним видовима) указују како текстови лазаричких песама из подримског краја регистровани у протеклој деценији (Стоилковић 2016: прилог), тако и примери из Велике Хоче записани 1946. године (Васиљевић 2003: 276–277). У дијакхронички ширем компаративном сагледавању евидентна је такође сродност са појединим лазаричким текстовима из суседног Призрена и насеља Подгора, бележеним крајем XIX и средином XX века (ЈАСТРЕБОВ 1889: 105, 107; ЛАЗАРЕВИЋ ГОЛЕМОВИЋ 1957: 561, 562; ВАСИЉЕВИЋ 2003: 272–273; ЈАСТРЕБОВ 2020: 128–132).

Различитости анализираних примера на поетском плану у вези су са постојањем уводног стиха „Ој, Лазаре, Лазаре“ у хочанским песмама, и, на другој страни, са интерполацијом рефрена је, Лазаре након првог стиха у двостиховном мелострофичном обликовању песама из Ораховца (исто позициониран рефрен ој, Лазаре среће се и у ранијим записима из Призрена – ВАСИЉЕВИЋ 2003: 272–273, или „после сваког стиха“ – ЈАСТРЕБОВ 1889: 105; ЈАСТРЕБОВ 2020: 128). У односу на поетске исказе „Окрени се, Лазаре // па се лепо поклони...“, пример бр. 5, као завршнице опхода домаћинстава у Великој Хочи и Ораховцу, готово

---

¹⁵ Поред ових, забележен је и текст намењен попу:

„Ој, Лазаре, Лазаре,
у попове дворове,
изникнаја зелен бор.
Лупише га сељани,
исekoше зелен бор,
направише попу стол.
Поп ми седи за столом,
а до њега Јелена,
она везе мараму,
да покрије икону,
и Свјатога Николу,
и Свјатога Лазара“ (мелодија као у примеру бр. 1),
као и дућанцији:
„Ој, Лазаре, Лазаре,
добро јутро дућане,
да нас лепо дарујеш,
лепим даром, дукатом,
Лазарици обоце,
а Лазару чизмице“ (мелодија као у примеру бр. 4).

идентичним текстом обележаван је завршетак сваке песме у Призрену и Муштушту (Подгор), када се, према речима Јастребова, „Лазар и Лазарица окрећу лицем у лице и наклоне једно другом“ (ЈАСТРЕБОВ 1889: 105; ЛАЗАРЕВИЋ ГОЛЕМОВИЋ 1957: 561; ВАСИЉЕВИЋ 2003: 272; ЈАСТРЕБОВ 2020: 128). Такви каденцијални самостални рефрени, заједно са стереотипним уводним стиховима и краћим рефренским интерполацијама, свакако су у функцији поетских идентификатора овог жанра. С тим у вези је и искључива заступљеност седмерачке метрике основног поетског текста, као специфичност лазаричког жанра на широј територији Косова и Метохије (ЗАКИЋ 2010: 130; БОВАН 2017: 65–70; РАНКОВИЋ, ЗАКИЋ 2017: 185; РАНКОВИЋ 2018: 335–338).

У поређењу са разноликом поетском синтагматиком у оквиру самог опхода, музички систем у записима из Велике Хоче и Ораховца је универзалнији и локално обележен. Истогласно извођење одликује: двостиховна мелострофична организација базирана на понављању првог мелостиха (у дословном виду – примери бр. 1–4 из Велике Хоче, или у измењеном облику – пример бр. 5 из Ораховца); дурска трикордална основа (примери бр. 1–3), или молска тетракордална (примери бр. 4 и 5); осцилаторна мелодика са гравитацијом ка средишњем тонском упоришту остварена поступним током (или са узлазним терцним скоком у иницијалном мотиву примера из Ораховца); доминација силабичног покрета. Идентична мелодијско-ритмичка обликованост садржана је у песмама из Велике Хоче интерпретираним од некадашњих и садашњих учесника у обреду (упоредити примере бр. 1, 2, 4 са примером бр. 3), што сведочи о доследном преносу ове музичке праксе у актуелном времену.

Забележене мелодије имају варијанте у скорошњим регистрованим лазаричким песмама из Велике Хоче и Ораховца (СТОИЉКОВИЋ 2016: примери у прилогу 1–6),¹⁶ а сродан им је и запис из Велике Хоче из средине XX века (ВАСИЉЕВИЋ 2003: 276).

У односу на некадашње извођење описаног лазаричког обрета, данас се опход домаћинстава у Великој Хочи и Ораховцу из безбедносних разлога практикује у петак увече („када падне први мрак“). Евидентан је знатно мањи број лазаричких поворки у парном или непарном саставу (две до три групе у Великој Хочи, једна у Ораховцу), у којима понекад учествују и дечаци, посебно у улози чаршавом покривене

---

¹⁶ Поједини мелостихови ових примера (бр. 1 и 4) садрже карактеристичан застанак након другог слога, какав се среће унутар трећег слога у лазаричким мелодијама из Сирињке и Средачке жупе (ЗАКИЋ 2010: 132). О овом прекиду мелодијског тока, као обележју лазаричког жанра и у другим крајевима југоисточне Србије, који подразумева „некореспондентност музичке и поетске сегментације и доприноси снажнијем музичком ефекту“, вид.: Исто; ЗАКИЋ 2009: 156–159.

лазарице која не мора да буде сироче.¹⁷ Приметна је такође и редукција текстова, у смислу изостанка комплетнијих музичко-поетских порука намењених свим члановима посећиваних домова. Међу коментарима старијих учесница истиче се изјава Божане Петровић да се „раније певало лепше него данас“ и да сада деца убрзавају песме како би обишла што више кућа. Данашње лазарице дарују се углавном чоколадом и новцем, а ређе јајима и другим пољопривредним производима. Њихове поворке у Ораховцу прати службено лице – српски полицајац, с обзиром на присутну безбедносну бојазан због већинског албанског становништва.

Постојање истог музичког модела у приложеним записима из Велике Хоче извођеним од некадашњих и садашњих учесница (са подразумевајућим бржим темпом у актуелним опходима), као и њихова сродност са примерима у ширем дијахронијском луку, сведочи о континуираном току ових пролећних обредних поворки са садржаним мотивима опште плодности, иницијације и брачне иницијативе.

Закључак

На основу података који говоре о темпоралном, акционом и персоналном извођењу лазарица у Великој Хочи и Ораховцу, као и о евидентираним поетским и музичким карактеристикама, могу се констатовати елементи њихове посебности у односу на друге области у којима је обред забележен на територији Србије. Наиме, вечерњи обиласци домова до сада нису констатовани како на подручју Косова и Метохије (Закић 2010; Ранковић 2018), тако ни у другим крајевима Србије (Закић 2009: 144–194). Имајући у виду да се ради о обреду који треба да обезбеди плодност, садржаји поетске равни лазаричких песама на територији читаве Србије имају исту поруку различито уобличену. Већ је укаzano на сродност са текстуалним варијантама које су до сада запажене у оближњем Подгору и Призрену (ЈАСТРЕБОВ 1889: 105; ЛАЗАРЕВИЋ ГОЛЕМОВИЋ 1957; ВАСИЉЕВИЋ 2003: 272; ЈАСТРЕБОВ 2020: 128), а извесне сличности у структурисању седмерачки организованих стихова могу се успоставити и са песмама из Средачке жупе (ЛАЛИЋ МИХАЛЛОВИЋ, ЈОВАНОВИЋ 2018; РАНКОВИЋ 2018). Особеност лазаричких исказа из Велике Хоче и Ораховца свакако је одређена уводним синтаagmaма (Велика Хоча), односно припевним рефренима као означитељима жанра (Ораховац). На музичком плану, забележени примери немају мелодијских

---

¹⁷ Такви подаци добијени од недавних лазаричких учесница – Нене Мицић (рођ. Лукић 1986. године у Великој Хочи), Марије Мицић (рођ. Ђуричић 1990. године у Великој Хочи) и Милене Петровић (рођ. 2000. године у Београду), потврђени су и нашим директним праћењем лазаричког опхода у Великој Хочи, 2022. године.

еквивалената са претходно записаним песмама у оквиру читавог српског културног простора. Оваква појава не изненађује будући да се ради о жанру који је према досадашњим испитивањима у југоисточној Србији показао велику хетерогеност мелодијских модела (Закић 2009: 146). Поред тога, једногласно певање без антифоније, карактеристично за Подриму, представља интерпретативну карактеристику која је до сада запажена искључиво на територији Косова и Метохије (Закић 2010; Лалић Михалловић 2018; Ранковић 2018) и није особена у другим деловима Србије. Ова чињеница је очекивана будући да на подручју Косова и Метохије доминира једногласно извођење које се појављује као солистичко или групно.

На основу изнетих чињеница запажа се да је лазарички обред у Великој Хочи и Ораховцу жива пракса и специфичан сегмент нематеријалног културног наслеђа Републике Србије. Имајући у виду распрострањеност лазарица на ширем географском простору који гравитира Призрену, може се закључити да се ради о подручју на коме је локално српско становништво лазарички обред препознало као важан сегмент културног идентитета. Исељавање Срба из Метохије утицало је на сужавање ареала на коме се још увек могу видети лазаричке поворке, што захтева разматрање потенцијалних мера којима би се обезбедио њихов даљи континуитет у Великој Хочи и Ораховцу.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БОВАН, Владимир (прир.). *Анџологија српске народне лирике Косова и Метохије*. Београд: Завод за уџбенике, 2017.
- ВАСИЉЕВИЋ, Миодраг А. *Југословенски музички фолклор I – Народне мелодије које се певају на Космету*. Београд: Просвета, 1950.
- ВАСИЉЕВИЋ, Миодраг А. *Народне мелодије с Косова и Метохије*. Београд: Београдска књига; Књажевац: Нота, 2003.
- ЗАКИЋ, Мирјана. „Обредне песме зимског полугођа – системи звучних знакова у традицији југоисточне Србије.“ *Етномузиколошке дисертације* св. 1/2009. Београд: ФМУ, 2009.
- ЗАКИЋ, Мирјана. „Лазаричке песме из Сиринићке жупе.“ У: Питулић, Валентина (ур.). *Косово и Метохија у цивилизацијским ѿковима*. Књ. 2. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2010, 123–136.
- ЗАКИЋ, Мирјана. „Лазаричке песме у етнографској студији Ивана Степановича Јастребова ‘Обичаји и псми турецких Србов’.“ У: Питулић, Валентина, Бошко Сувајџић, Бранко Златковић, Дејан Ристић (ур.). *Савремена српска фолклористика V (Фолклорно наслеђе Срба са Косова и Метохије у словенском контексту)*. Београд: Удружење фолклориста Србије; Призрен: Богословија „Светог Кирила и Методија“ у Призрену; Нови Сад: Матица српска, 2018, 11–24.
- ЗЛАТАНОВИЋ, Сања. „У потрази за изгубљеним контекстом: лазарице у Призрену.“ У: Тасић, Никола, Биљана Сикимић (ур.). *Избегличко Косово. ЛИЦЕУМ 8*. Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу, 2004, 11–17.
- ЈАСТРЕБОВ, Иван С. *Обичаји и ѿсеме Срба у Турској (у Призрену, Пећи, Морави и Дебру)*. Нови Сад: Матица српска, 2020.

- Костић, Петар. „Лазарице у селу Сурлица (прилог разматрању порекла и суштине ћенских обредних поворки.“ *ГЕМ у Београду* књ. 46 (1982): 9–40.
- ЛАЗАРЕВИЋ ГОЛЕМОВИЋ, Јованка. „Лазарице у Призренском Подгору.“ *Гласник Етнoгpафској инститиуи САН* књ. II–III (1953–1954) (1957): 557–563.
- ЛАЈИЋ МИХАЛЛОВИЋ, Данка, Јелена Јовановић (ур.). *Музичка слика мултикултуралности 50-их и 60-их година XX века* (аудио-издање са пропратном књижицом). Београд: Музиколошки институт САНУ, 2018.
- РАДОВАНОВИЋ, Милован. *Косово и Метохија (антирoгpојеогpафске, истoријскогpафске, демогpафске и етoполићичке основе)*. Београд: Службени гласник, 2008.
- РАНКОВИЋ, Сања, Мирјана Закић. „Дијахронијски преглед етногpафске грађе лазаричког обрeда на територији Косова и Метохије.“ *Косовско-метoхијски зборник* бр. 7 (2017): 265–280.
- РАНКОВИЋ, Сања. „Лазаричке песме Срба из Средачке жупе као идентитетски маркер: од обрeда до сцене.“ У: Цицовић САРАЛИЋ, Драгана, Вера Обрадовић, Петар Ђуза (ур.). *Традиционално и савремено у уметности и образовању*. Косовска Митровица: Факултет уметности Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2018, 326–340.
- СТОИЉКОВИЋ, Милена. *Српско ђевачко наслеђе ђризренско-ђогримској краја* (мастер рад у рукопису). Београд: ФМУ, 2016.
- ШЕВКУШИЋ, Славица. „Квалитативна студија случаја у педагошким истраживањима: сазнајне могућности и ограничења.“ *Зборник Инститиуи за ђеађошка испpаживања* 40 (2) (2008): 239–256.
- ЈАСТРЕБОВ, Иван С. *Обычаи и пѣсни на турецкихъ Сербовъ*. Второе издание. С. Петербургъ, 1889.
- RELJA, Renata. „Metodološke posebnosti suvremenog etnografskog istraživanja.“ *Titius* 4, 4 (2011): 179–193.
- ZEČEVIĆ, Slobodan. *Elementi naše mitologije u narodnim obredima uz igru*. Zenica: Muzej grada Zenice, 1973.

Mirjana S. Zakić and Sanja B. Ranković

Processuality of the lazariçe rite and performance of the Serbian lazariçe songs in Podrimlje

Summary

This paper discusses the performance of the Serbian lazariçe rite in Podrimlje, that is, in the settlements of Velika Hoča and Orahovac, where the field research was conducted in 2022, 2023 and 2024. The results of the indicated research are linked with earlier written testimonies about the lazariçe rite in Podrimlje, as well as in neighbouring areas such as Prizren and Podgor. Bearing in mind the changing and unstable socio-political situation in this part of Metohija, the sustainability of the lazariçe rite in the contemporary moment was discussed with special reference to the transformations that occurred in the time dimension.

By comparing the current ritual processuality with information from the literature and tellings of the women who participated in the past in lazariçe processions, we can notice the continuity in its execution. However, certain changes that occurred in previous decades, especially after the bombing of Serbia in 1999, were also established. They manifest themselves in the change of time the ritual is held (Friday evening instead of Saturday in the early hours of the morning – after midnight), the number of lazariçe processions that go around the village and their composition, that is, the inclusion of boys who take on the

role of *lazarice*. Today's *lazarice* are usually given chocolate and money, while in the past they received eggs, flour, and other food products. In the predominantly Albanian environment, for security reasons, their processions in Orahovac are accompanied by an official – a Serbian policeman. Moreover, we can notice the reduction of the lyrics and acceleration of the singing tempo so that the *lazarice* can visit as many houses as possible. It is interesting that the melodic model in the researched area showed exceptional sustainability in its almost identical or variable manifestations.

Key words: *lazarice* rite, Serbian *lazaric* songs, music-poetic genre indicators, Podrimlje (Kosovo and Metohija).